

Vergaderjaar 2020–2021

29 338

Wetenschapsbudget

Nr. 224

BRIEF VAN DE MINISTER VAN ONDERWIJS, CULTUUR EN WETENSCHAP

Aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal

Den Haag, 29 oktober 2020

Inleiding

In deze brief treft uw Kamer de reactie aan op het eindrapport van de evaluatie van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (hierna: KNAW). Ik ben de evaluatiecommissie onder leiding van de heer Dittrich zeer erkentelijk voor deze evaluatie.¹ De evaluatie wijst uit dat de KNAW prestige geniet in het veld en een belangrijke partner is in de dialoog over «beleid voor wetenschap» en in toenemende mate ook over «wetenschap voor beleid». Verder laat de evaluatie zien dat de KNAW sinds de vorige evaluatie² haar organisatie op orde heeft gebracht, haar bestuurlijke relaties met de instituten heeft verbeterd, haar zichtbaarheid in het Nederlandse kennislandschap heeft vergroot en haar rol op het Europese niveau heeft versterkt.

Ik beschouw de uitkomsten van deze evaluatie als bevestiging van de koers die de KNAW de afgelopen jaren is ingeslagen. Het evaluatierapport bevat verder aanbevelingen voor de invulling van de kerntaken en de rol van de KNAW in het (inter)nationale wetenschapsbestel. Hierna ga ik op de belangrijkste aanbevelingen in.

Algemene aanbevelingen aan KNAW en overheid en reactie

De evaluatiecommissie geeft allereerst een aantal algemene aanbevelingen die aan te merken zijn als een oproep aan zowel de KNAW als de overheid. In deze paragraaf ga ik hierop in.³

¹ Dittrich, Van Gunsteren, Van der Zee, Ter Braak (2020). Evaluatie van de KNAW; bijlage bij Kamerstuk 29 338, nr. 218.

² De Wijkerslooth de Weerdesteyn, R., Breimer, D., Gelders, L., Zeilinger, A. (2014), Evaluatie van de KNAW.

³ Deze algemene aanbevelingen en de aanbevelingen aan de overheid staan in de samenvatting.

Onafhankelijkheid

In haar eindrapport benadrukt de evaluatiecommissie dat de KNAW uitermate kritisch moet zijn op het beschermen van haar onafhankelijke rol. Ik deel deze opvatting van de evaluatiecommissie, die sluit namelijk aan bij de missie van de KNAW.⁴ De KNAW heeft aangegeven deze aanbeveling ter harte te nemen. Zij ziet de noodzaak om vanuit haar onafhankelijke positie in het wetenschapsbestel te acteren.

Bedreigingen wetenschapsbestel

Volgens de evaluatiecommissie dient de KNAW actief stelling te nemen tegen ontwikkelingen die het «wetenschapsbedrijf» bedreigen. Hierbij denkt de evaluatiecommissie aan onvoldoende aandacht voor de bekostiging van fundamenteel lange-termijnonderzoek, de werkdruk op jonge wetenschappers, de grote aandacht voor kwantitatieve prestatie-indicatoren en de nadruk op korte-termijn resultaten. Deze bedreigingen licht ik hierna toe.

De bevinding van de evaluatiecommissie dat er onvoldoende aandacht is voor de bekostiging van fundamenteel lange-termijnonderzoek, sluit – waar het gaat om vrij en ongebonden onderzoek – aan bij de bevindingen uit het rapport «Evenwicht in het Wetenschapssysteem»⁵ van de Commissie Weckhuysen. Laatstgenoemd rapport maakt duidelijk dat het wetenschapssysteem onder druk staat; de financiële ruimte voor vrij en ongebonden onderzoek bij kennisinstellingen neemt af en bij NWO daalt het aandeel middelen voor ongebonden onderzoek in verhouding tot de middelen voor strategisch onderzoek. Binnen het onderzoeksveld bestaat behoefte aan meer budget voor ongebonden onderzoek. In mijn reactie op het rapport Weckhuysen benadrukte ik het belang van vrij en ongebonden onderzoek. Onderzoek zorgt voor wetenschappelijke vernieuwing en doorbraken die bijdragen aan maatschappelijke en economische vooruitgang.⁶ Hiervoor is strategische samenwerking in goede balans met een sterk fundament van vrij en ongebonden onderzoek nodig.

Beide onderzoeksrapporten onderstrepen het belang van fundamenteel lange-termijnonderzoek respectievelijk vrij en ongebonden onderzoek. Onderzoek zorgt voor wetenschappelijke vernieuwing en doorbraken die bijdragen aan maatschappelijke en economische vooruitgang.⁷ Een goede samenhang en balans tussen verschillende soorten onderzoek, zoals vrij en ongebonden, strategisch en toegepast onderzoek – zowel korte- als langetermijn – zijn hiervoor noodzakelijk: al die typen onderzoek zijn onmisbaar.

De evaluatiecommissie ziet verder de werkdruk op jonge wetenschappers als een bedreiging voor het wetenschapsbestel. Ik onderschrijf dit en ik vind het belangrijk dat de druk op wetenschappers wordt verlaagd. Deze druk kent meerdere oorzaken: overwerk, de toepassing van flexibele en tijdelijke contracten, het verzorgen van onderwijs bij toenemende studentenaantallen, de wijze waarop wetenschappers worden erkend en gewaardeerd en de hoge publicatie- en aanvraagdruk. De Vereniging van

⁴ Missie KNAW: «Vanuit haar onafhankelijke positie brengt de KNAW mensen en middelen bij elkaar om met kennis en creativiteit bij te dragen aan de ontwikkeling van onze samenleving. Ze wil de bron zijn van inspirerende, vernieuwende inzichten, vergezichten en samenwerkingsverbanden. Ze bevordert de kwaliteit en de integriteit van de wetenschapsbeoefening. Haar instituten moeten staan voor excellente kwaliteit en dienen te fungeren als magneten voor onderzoekstalent.»

⁵ Kamerstuk 29 338, nr. 215.

⁶ Kamerstuk 29 338, nr. 217. Zie ook Kamerstuk 29 338, nr. 186.

⁷ Kamerstuk 29 338, nr. 217. Zie ook Kamerstuk 29 338, nr. 186.

Universiteiten (hierna: VSNU) en Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (hierna: NWO) zijn met een plan gekomen om de werkdruk beheersbaar te maken. In mijn Kamerbrief van 2 maart 2020 ben ik hierop ingegaan en heb ik aangegeven dat ik de uitkomsten van het onderzoek naar de toereikendheid van de bekostiging⁸ afwacht om te bezien welke vervolgstappen wenselijk zijn.⁹

Ten aanzien van de aandacht voor kwantitatieve prestatie-indicatoren en de nadruk op korte-termijnresultaten raadt de evaluatiecommissie de KNAW aan om het stimuleren van competitie zoveel mogelijk te vermijden. Competitie kan in combinatie met afname van financiële middelen en steeds striktere verantwoordingseisen volgens deze commissie resulteren in ongewenste effecten. De commissie denkt hierbij aan aantasting van de persoonlijke integriteit van wetenschappers, de afname van de bereidheid tot het delen van ideeën en data en de bedreiging van de zorgvuldigheid en de kwaliteit van onderzoek. Daarnaast kan competitie volgens de commissie korte-termijngericht, oppervlakkig en risicomijdend onderzoek in de hand werken. Ik onderken deze risico's en vind het ook daarom belangrijk om aandacht te besteden aan erkenning en waardering van onderzoekers. Erkenning en waardering omvat in mijn visie namelijk meer dan het scoren op kwantitatieve prestatie-indicatoren en de realisatie van korte-termijnresultaten. Hierbij denk ik onder andere aan het verzorgen van goed wetenschappelijk onderwijs, het realiseren van maatschappelijke impact en innovatie, Open Science en inclusief academisch leiderschap. Deze uitgangspunten worden ook door de KNAW onderschreven en zullen door de KNAW worden meegenomen bij het toekennen van prijzen. Ik ben verheugd dat de KNAW hierin met andere kennisinstellingen optrekt om een verandering tot stand te brengen in de manier waarop onze academici worden erkend en gewaardeerd.

Actieve houding en coördinatie

De evaluatiecommissie vraagt van mijn ministerie een meer actieve houding in het communiceren van het belang van het gehele wetenschapssysteem en bij het coördineren van de wetenschappelijk te beantwoorden vragen die bij verschillende ministeries leven. Vanzelfsprekend staat OCW voor dit belang.

Benutting expertise

De evaluatiecommissie wijst de overheid op het risico van onderbenutting van de expertise die binnen de KNAW aanwezig is en adviseert een meerjarige financiële afspraak te maken met de KNAW. De permanente uitkering van loon- en prijscompensatie dient daar volgens de commissie in opgenomen te zijn. Samen met de KNAW zal ik afspraken maken voor het benutten van haar expertise. De aankomende strategische agenda is hiervoor een goed uitgangspunt. Meerjarige financiële afspraken zoals over een structurele loon- en prijscompensatie kan ik niet maken, omdat dit niet binnen de begrotingssystematiek van het rijk past. Wel ben ik van mening dat de loon- en prijscompensatie als het enigszins kan uitgekeerd moet worden. Na een onvermijdelijke inhouding van de loon- en prijscompensatie over 2018 en 2019 heb ik overigens dit jaar wel de mogelijkheid gehad om de bijstelling van tranche 2020 uit te keren aan de KNAW.

⁸ Onderzoek naar de toereikendheid van het macrobudget, doelmatigheid van de besteding en de kosten(toerekening) in mbo, hbo en wo.

⁹ Kamerstuk 31 288, nr. 834.

Forumfunctie

Een van de (wettelijke) taken van de KNAW is dat zij excellente wetenschappers en kunstenaars van Nederland verenigt in drie Akademies – het Genootschap, De Jonge Akademie (hierna: DJA) en de Akademie van Kunsten (hierna: AvK). Deze Akademies en een aantal instituten zouden zich volgens de evaluatiecommissie naar buiten toe krachtiger kunnen manifesteren. Daarnaast dient veel aandacht besteed te worden aan het selectieproces van nieuwe leden: de kwaliteit en integriteit van de leden bepaalt immers de kracht van de KNAW. De AvK zou naar de mening van deze commissie haar leden meer betrokken moeten houden door middel van een levenslang lidmaatschap.

De KNAW onderschrijft deze aanbevelingen en ziet verschillende mogelijkheden om hiermee aan de slag te gaan. Overigens zet de KNAW zich al in op meer zichtbaarheid. Dit is onder meer gebleken uit de activiteiten van haar en haar leden gedurende de COVID-19-crisis. Veel KNAW-leden hebben zich gemanifesteerd in het publieke debat en een bijdrage geleverd aan het aanleveren van wetenschappelijke inzichten als basis voor beleid. Ik waardeer in dit verband dat de KNAW heeft aangeboden om, waar mogelijk, de kennis en onderzoekservaring van haar leden in te zetten bij het onderzoek naar en de advisering over de brede maatschappelijke gevolgen van COVID-19. Het kabinet heeft dit aanbod dankbaar aangenomen.¹⁰ Gelet op de voorgestelde maatregelen en de reeds ingezette initiatieven heb ik er vertrouwen in dat de KNAW deze aanbeveling serieus oppakt.

De KNAW geeft aan dat de oproep om aandacht te besteden aan het selectieproces van nieuwe leden een deel van de aanbevelingen van de interne KNAW-commissie Evaluatie Ledenbestand¹¹ onderschrijft. De KNAW heeft op dit terrein maatregelen genomen en de effecten hiervan zullen zorgvuldig worden gevolgd.

De KNAW heeft aan mij laten weten dat een levenslang lidmaatschap onderwerp van gesprek zal worden binnen de AvK. Op dit moment worden de ledenverkiezingen geëvalueerd. Naar aanleiding daarvan beziet de KNAW of een levenslang lidmaatschap van de AvK wenselijk is. De KNAW zal mij hierover informeren.

Publieksfunctie

De evaluatiecommissie wijst erop dat de KNAW naast haar forumfunctie ook een belangrijke publieke functie heeft. Deze functie wordt door de KNAW goed vervuld, bijvoorbeeld door medewerking van haar leden aan televisieprogramma's. Het aantal publieksactiviteiten is sterk gegroeid en blijkt zeer gewaardeerd te worden. De KNAW kan tevens als antenne voor pseudowetenschap fungeren. Het in woord en geschrift bestrijden van pseudowetenschap in de publieke ruimte en het toegankelijk maken van haar grote reservoir aan wetenschappelijke kennis voor de samenleving en de overheid is een dienst van de KNAW aan de samenleving.

Aan mijn toezegging om advies in te winnen over «de waarde van wetenschap»¹² geef ik invulling door de KNAW te vragen om de waarde van wetenschap in de brede zin van het woord in beeld te brengen. Het gaat mij daarbij om het belang van wetenschap voor het onderwijs, de ontwikkeling van de samenleving, om de democratische waarde en om

¹⁰ Kamerstuk 25 295, nr. 457.

¹¹ Eindrapport van de Commissie Evaluatie Ledenbestand KNAW, december 2019.

¹² Kamerstuk 29 338, nr. 202.

het belang van wetenschap voor het oplossen van maatschappelijke uitdagingen. De COVID-19-crisis maakt eens te meer duidelijk dat wetenschap van groot belang is in onze samenleving. De KNAW zal hierover in 2021 adviseren.

Adviesfunctie

De evaluatiecommissie raadt de KNAW aan de kracht van ongevraagde adviezen niet te onderschatten en een degelijke afweging te maken van inspanning voor gevraagde en voor ongevraagde adviezen.

De KNAW kan zich vinden in deze aanbevelingen. Daarnaast zal zij blijven onderzoeken hoe de KNAW in een snel acterende buitenwereld op het juiste moment een bijdrage kan leveren. Ik waardeer deze ambitie en ik ben ervan overtuigd dat de KNAW, gezien de brede wetenschappelijke expertise die verzameld is onder haar leden en instituten, ook bij urgente maatschappelijke thema's met gezag als stem van de wetenschap kan optreden. De Klankbordcommissie Noordzee, waarmee de KNAW onafhankelijk wetenschappelijk advies geeft aan het Noordzeeoverleg, beschouw ik als een mooi voorbeeld.¹³ Met de KNAW onderschrijf ik daarbij het belang van ongevraagde adviezen. Zoals ik eerder in deze brief aangeef blijkt uit de COVID-19-crisis het belang hiervan.

Verantwoordelijkheid voor instituten

De evaluatiecommissie geeft in haar eindrapport aan dat de KNAW een juiste keuze heeft gemaakt met het aanhalen van de banden met de instituten (in plaats van deze op grotere afstand te plaatsen zoals was aanbevolen in 2014¹⁴). De commissie moedigt de KNAW aan voort te gaan op de ingeslagen weg en het institutenportfolio gezamenlijk met NWO te evalueren. Meer verbinding tussen instituten en ministeries is een aandachtspunt voor de KNAW.

Ik ben verheugd met de constatering van de evaluatiecommissie dat de KNAW haar bestuurlijke relatie met de instituten sterk heeft verbeterd. Aangezien de KNAW de overkoepelende en eindverantwoordelijke organisatie van de instituten is, deel ik de mening van de evaluatiecommissie dat de KNAW voort dient te gaan op de ingeslagen weg. Met het oog op de aanbeveling het fundamenteel lange-termijnonderzoek meer te benadrukken, wat ik vooral zie als een opsteker voor het vrij en ongebonden onderzoek, deel ik daarnaast ook de opvatting dat de KNAW meer aandacht dient te hebben voor de verbinding van instituten met ministeries. Ook de KNAW is deze mening toegegaan.

Thuishaven

De KNAW biedt DJA en AvK een thuishaven, van waaruit deze Akademies goed kunnen functioneren. De maatschappelijke opgaven van vandaag vragen om discipline overstijgende ideeën waaraan de wisselwerking tussen kunst en wetenschap een belangrijke bijdrage kan leveren. De AvK biedt hiervoor een belangrijk podium. De evaluatiecommissie is van mening dat de financiële ondersteuning van DJA en de AvK verruimd dient te worden. Deze additionele middelen zouden niet ten koste mogen gaan van andere functies en activiteiten van de KNAW.

¹³ <https://www.knaw.nl/nl/adviezen/lopende-adviezen/knaw-klankbordcommissie-noordzee>.

¹⁴ De Wijkerslooth de Weerdesteyn, R., Breimer, D., Gelders, L., Zeilinger, A. (2014), Evaluatie van de KNAW.

Met de commissie waardeer ik de inzet van de DJA en Avk en het enthousiasme waarmee zij werken. Het perspectief van jonge excellente wetenschappers en kunstenaars is zeer waardevol in de beweging naar een bredere erkenning en waardering van wetenschappelijke carrières. Ik ben dankbaar voor de gedreven wijze waarop DJA de KNAW mij van (gevraagd en ongevraagd) advies voorziet. Het niveau van de huidige rijksbijdrage van de KNAW biedt volgens mij ruimte om de ondersteuning vanuit de KNAW voor deze Akademies op een goede manier in te vullen.

Tot slot sluit ik mij aan bij de evaluatiecommissie dat de nieuwe samenstelling van het KNAW-bestuur en de verlengde ambtstermijn van de president een positieve ontwikkeling is. Naar verwachting zal een langere ambtstermijn meer ruimte bieden om uitvoering te kunnen geven aan het beleid van het zittende bestuur. Dit zal bijdragen aan meer bestuurskracht van de KNAW.

De Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap,
I.K. van Engelshoven